

ware een verplichting bestond om van het tegenovergestelde geslacht te zijn. Dit bevel — 'wees een man' of 'wees een vrouw' — zal aan de betekenaars 'man' en 'vrouw' een bevoorrechte plaats geven. Tevens verwijzen anatomische lokalities van de letsels, in een nog niet opgeloste mimetische aaneenschakeling, vaak naar het lichaam van een familielid of partner. De psychosomatische inscriptie in het lichaam van de patiënt verhaalt dus eigenlijk de geschiedenis van het lichaam van een ander. Dit gemimeerde object is vaak een persoon waarvan het subject in de kindertijd gescheiden geweest is. Ook incestueuze verlangens van vader of moeder naar hun eigen ouders kunnen een uitlokkende factor vormen.

Meer en meer rijst de vraag naar psychoanalyse, door subjecten die lijden aan psychosomatische fenomenen. Voor het ogenblik gaan de medici akkoord — althans in Frankrijk — dat een belangrijke psychische factor een rol speelt in het uitbreken van deze fenomenen. Een behoorlijk aantal artsen en patiënten geloven dat een psychoanalytische kuur deze aandoeningen kan verbeteren en zelfs genezen. Toch vormt dit een heel ernstig probleem : enerzijds staat de arts machteloos; anderzijds kan de psychoanalyticus nog niet beweren dat hij zich voor deze soort lichamelijke manifestaties fundeert op een precies theoretisch corpus. Analytici hebben dus nog veel werk voor de boeg. Wellicht staat de harde metafoor, dat mensen 'kankeren', niet voor niets, maar men kan in de reële pijn waarnaar ze verwijst een subtiele hoop ankeren.

Josée ROYMANS

FILOSOFIE EN THEATER

Marcel Van Spaandonck (red.), *Theater-Beelden/Mens en Wereld*, Gent. Nederlands Toneel Gent (NTG) & Snoeck-Ducaju, 1991, 272 blz., geb. geïll., 980 Fr. ISBN 90 5349 022 1

Van een lustrumboek van een toneelgezelschap dat een overzicht wil geven van zijn activiteiten (1985-1990) zal men in de eerste plaats verwachten dat het z'n eigen successen in de verf zet en dat het aankondigt wat de theater-consumenten in de komende jaren mogen tegemoet zien; ook biedt zo'n boek de nodige plaatjes van de tientallen creaties en producties uit de voorbije jaren en tenslotte zijn er de teksten van prominenten (gemeenschapsminister van cultuur, provinciegouverneur en burgemeester) om van dit boek een door de instituties (en in België zijn dan steeds politieke instituties) gesanctioneerd *lustrum*-boek te maken. De trouwe NTG-bezoekers kopen dan dit 'Lustrumboek' als herinnering aan een aantal theateravonden in Gent.

Dit NTG-boek biedt toch heel wat meer : niet alleen 'theater-beelden', maar ook de tweede titel komt uitstekend tot zijn recht : 'mens en wereld', een titel waarvoor de filosofen — inderdaad ! — gevoelig moeten zijn, want is deze conjunctie mens *én* wereld

niet een grondregel van de fenomenologie (en tegelijk de naam van het in Nederland uitgegeven Amerikaanse fenomenologie-tijdschrift 'Man and World')? Precies om aan dit boek, dat schitterend geïllustreerd is, een meerwaarde te geven, hebben de samenstellers (redakteur Marcel van Spaandonck) een aantal Vlaamse cultuurfilosofen en toneeltheoretici (Leo Apostel, Freddy Decreus, Raymond Vervliet, Jacques De Visscher, Ronald Commers, Etienne Vermeersch en Fred Six) om een essay gevraagd waarin ze hun visie op het toneelgebeuren uiteen zetten zonder zich door het repertoire van het Gentse toneelgezelschap gehinderd te voelen. Dit heeft tot enkele heel aardige verhalen aanleiding gegeven, met slechts één nadeel: omdat de foto's van bepaalde producties uit de voorbije vijf jaar over het hele boek zijn uitgesmeerd, zelfs tot in de teksten, zijn ze helemaal niet in harmonie met deze essays, zodat men tevergeefs uitkijkt of deze beelden iets van de teksten van de auteurs illustreren. Zo vindt de lezer in het essay van Vermeersch een beeld uit *De liefdesgeschiedenis van de eeuw* (blz. 225) terwijl de auteur het net voordien had over *Le Cid* — en zo kan men uit elk essay voorbeelden halen. (Maar dit is het enige schoonheidsfoutje van het overigens fraai ingebonden boek).

Uit één essay, dat van Leo Apostel, wil ik enkele gedachten halen, omdat ze zo goed de werkwijze van de filosoof illustreren die 'in-de-wereld' zijn materiaal voor zijn eigen wijsgerig programma vindt. Het is bekend dat Leo Apostel al vele jaren aan een groots opgezet plan werkt om 'wereld-beelden' filosofisch in kaart te brengen — zie in dat verband ook zijn samen met Jan Van der Veken geschreven boek *Wereldbeelden: Van fragmentering naar integratie* (Kapellen, DNB/Pelckmans, 1991). Ook in dit theater-boek geeft hij zijn essay, *Theater, metamorfose en mens*, een plaats in zijn filosofische exploraties. Apostel schrijft: "Het toneel is de schematische schepping of herschepping van een wereld. Met Nietzsche (*Geburt der Tragödie*, § 8) durft men zeggen dat de wil tot omvorming, *metamorfose*, de auteur, de regisseurs en het publiek verbindt. Meer speciaal op de acteur betrokken is de acteur een persoon die het vermogen heeft om imaginair objecten te creëren en zo op de gecreëerde objecten te reageren, dat zijn publiek dat ook doet" (blz. 20). Vervolgens gaat de auteur na hoe deze beweringen in de toneelvernieuwingen van de twintigste eeuw, in het bijzonder bij Brecht, Artaud, Grotowski en Stanislavski, verwerkt zitten. Op een nog dieper niveau wil Apostel nagaan in welke mate het toneel verschillende werelden weet te construeren. In de ernst van het menselijke spel werkt de mens, ten aanzien van anderen (acteur/publiek), aan transformaties in een fictieve wereld. "Mensen spelen en spelen voor elkaar. Door dat te doen scheppen ze voor zichzelf en anderen verschillende soorten werkelijkheden" (blz. 25). Hierbij doorbreekt de spelende mens — en het toneel*spel* is hier prototypisch — allerlei stereotypieën, want in het spel staat het ons toe "te zijn wat we niet zijn; te doen waarvoor we niet ter verantwoording kunnen worden geroepen; de grenzen van ons realistisch ik te verlaten" (blz. 28). Hoe kunnen we nu de mogelijkheid van dit alles begrijpen? Welke zijn hiervoor de voorwaarden die we voorafgaandelijk moeten denken, die als vruchtbare vooropstellingen dienen te werken? Apostel geeft hiervoor vijf stimulerende antropologische condities; hij stelt "dat de mogelijkheid van het toneel aan de ene kant, en zijn menselijkheid aan de andere kant, begrijpelijk wordt (1) vanuit de multi-interpretabiliteit van de werkelijkheid; (2) vanuit de complexe gelaagdheid van de mens; (3) vanuit de duale verbondenheid van rol en individu in iedere maatschappij; (4) vanuit de levensnoodzakelijke verbinding van

arbeid en spel; (5) vanuit de mogelijkheid die wij, als regels hanterende wezens, bezitten om door en in door regels geformeerd gedrag ons in een veelheid van werkelijkheden in te leven (die we conceptueel, perceptief, imaginatief en praktisch semi-reëel maken)" (blz. 29). Natuurlijk blijven er problemen die zich vooral manifesteren in de concrete interpretaties van de toneelstukken zelf. Maar Apostel geeft de hermeneut in ieder geval een stimulerend antropologisch kader. Hoewel hij zijn essay afsluit met de gedachte 'het meest noodzakelijke werd gezegd', kan het werk nu eigenlijk beginnen.

Frank SCHAARSMA